

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

Романова Ганна Миколаївна

УДК 378.147 : 33 – 051

**ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА ПІДГОТОВКИ ВИКЛАДАЧІВ ВИЩИХ
ЕКОНОМІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ ДО ПРОЕКТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

13.00.04 – теорія та методика професійної освіти

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Житомир – 2012

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий консультант: доктор педагогічних наук, професор **Савенкова Людмила Олексіївна**, ДВНЗ «Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана», завідувач кафедри педагогіки та психології.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор **Антонова Олена Євгеніївна**, Житомирський державний університет імені Івана Франка, завідувач кафедри педагогіки;

доктор педагогічних наук, професор **Стрельников Віктор Юрійович**, ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки та торгівлі», завідувач кафедри педагогіки, культурології та історії;

доктор педагогічних наук, професор **Шпак Олександр Тихонович**, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ, професор кафедри теорії та історії педагогіки.

Захист відбудеться 18 червня 2012 р. об 11 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 14.053.01 у Житомирському державному університеті імені Івана Франка за адресою: 10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40, 2-й поверх, конференц-зал.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Житомирського державного університету імені Івана Франка (10008, м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40).

Автореферат розісланий 17 травня 2012 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

С. Л. Яценко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність та доцільність дослідження. Сучасний стан розвитку освіти в нашій країні потребує підвищення ролі педагога, викладача, оскільки саме педагогічна діяльність спрямована на духовний та інтелектуальний розвиток нації, становлення особистості та формування професійної компетентності фахівця. Українські педагоги, зокрема й викладачі вищої школи, мають бути провідниками національних освітніх і культурних традицій та, водночас, реалізовувати світові освітні тенденції у своїй професійній діяльності.

Закони України „Про Освіту” (1996 р.), „Про вищу освіту” (2002 р.), Національна доктрина розвитку освіти України в XXI столітті (2004 р.), Концептуальні засади розвитку педагогічної освіти України (2004 р.) визначають необхідність розвитку освіти у контексті реалізації прогресивних підходів, запровадження інноваційних технологій підготовки педагогічних працівників, що передбачає проведення наукових досліджень з проблем оновлення змісту, форм, методів професійної підготовки педагогів.

Актуальною тенденцією сучасної вищої освіти є гуманізація професійної підготовки майбутніх фахівців, яка забезпечує всебічний розвиток особистості, індивідуальний підхід до суб'єктів навчальної діяльності. Урахування особистісного фактору у підготовці фахівців є пріоритетним у контексті реалізації технологічного підходу, який на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії і практики визначається одним із напрямів удосконалення процесу навчання, його системності, відтворюваності, коригованості. Забезпечення гуманізації та технологізації навчального процесу пов'язане зі зростанням автономії викладача ВНЗ, що потребує його готовності до проектування навчального процесу на визначених засадах. Це особливо актуально для економічної освіти, в якій відображається раціональність та прагматичність відповідної сфери діяльності. Викладене дає змогу сформулювати основну проблему дослідження: недостатній рівень підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій на гуманістичних засадах.

Різні аспекти професійної підготовки педагогів докладно представлені в історії педагогічної думки (Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, Й. Г. Песталоцці, А. Ф. Дістервег, К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко, В. О. Сухомлинський та ін.). Філософські засади сучасної педагогічної діяльності у вищій школі відображено в працях В. П. Андрущенко, А. А. Герасимчука, П. Ю. Сауха та ін. Базовими для теоретичного осягнення цього напрямку є: методологічні праці С. І. Архангельського, Ю. К. Бабанського, Н. В. Кузьміної, І. Я. Лернера та ін.; дослідження з дидактики В. А. Козакова, М. І. Махмутова, А. В. Хуторського

та ін.; наукові розвідки з психології Б. Г. Ананьєва, Г. О. Балла, Л. С. Виготського, П. Я. Гальперіна, І. О. Зимньої, Г. С. Костюка, О. М. Матюшкіна, В. О. Моляко, Н. Ф. Талізінної, С. Л. Рубінштейна, В. О. Якуніна та ін.

У контексті професійної підготовки викладачів вищої школи на сучасному етапі інтенсивно досліджуються такі аспекти: зміст, форми, методи формування педагогічних умінь і навичок (О. О. Абдулліна, С. У. Гончаренко, О. А. Дубасенюк, А. Й. Капська, Н. Г. Ничкало, Л. Ф. Спирін та ін.); науково-методичне забезпечення навчально-виховного процесу у вищій школі (А. М. Алексюк, О. Є. Антонова, Г. П. Васянович, О. І. Гура, С. В. Лісова, В. І. Лозова, О. Т. Шпак та ін.); становлення професіоналізму та педагогічної майстерності викладачів (Є. С. Барбіна, Н. В. Гузій, І. А. Зязюн, Л. І. Рувинський, Л. О. Савенкова, В. А. Семиченко та ін.); закономірності педагогічного проектування та підготовка викладачів до цієї діяльності (В. В. Гузеєв, В. І. Безруков, О. Е. Коваленко, Д. Г. Левітес та ін.); психолого-педагогічні основи застосування та створення технологій навчання у вищій школі (І. П. Волков, М. В. Кларін, Б. Т. Ліхачов, В. М. Монахов, С. О. Сисоєва, О. М. Спирін, П. В. Стефаненко та ін.). Водночас, можна констатувати, що більшість наукових праць у галузі професійної підготовки викладачів вищої школи, зокрема й до проектувальної діяльності, стосуються педагогічних та класичних університетів.

У дослідженнях останніх років висвітлюються певні аспекти підготовки викладачів для сфери економічної освіти, зокрема, з інноваційно-зорієнтованого навчання студентів (М. В. Артюшина), формування комунікативної компетенції педагогів в умовах економічного ВНЗ (Л. О. Савенкова), проектування дидактичних систем (В. Ю. Стрельніков), формування професійно-орієнтованого позитивного ставлення до дисциплін психолого-педагогічного циклу в студентів економічного університету (Л. М. Грущенко), формування професійних педагогічних умінь у майбутніх викладачів економіки (Г. О. Ковальчук), розвитку саморегуляції майбутніх менеджерів (Л. А. Колесніченко), урахування в процесі навчання індивідуальних стильових особливостей навчальної діяльності студентів економічних ВНЗ (Л. В. Музичко, Л. Л. Борисенко), формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх викладачів економіки (І. М. Міщенко), формування здатності студентів до професійного самозростання в умовах інноваційного навчання в економічному ВНЗ (В. В. Завірюха). Методичні і технологічні особливості підготовки майбутніх економістів у вищих навчальних закладах обґрунтовуються у працях Г. Я. Дутки, Т. І. Коваль, Т. Б. Поясок. Однак, дотепер не досліджувалася проблема підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування

навчальних технологій, зокрема не визначено її особливості та умови, не обґрунтовано її концептуальні засади, не розроблено відповідні шляхи розв'язання. Оскільки підготовка викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій має здійснюватися на різних освітніх рівнях, особливої актуальності набуває проблема теоретичного обґрунтування наступності та неперервності цього процесу. Вважаємо, що виникла необхідність визначити відповідні психолого-педагогічні засади професійної підготовки викладачів ВЕНЗ, які забезпечать їх автономність, формування авторського підходу у викладанні, що характеризується готовністю до проектування навчальних технологій на основі усвідомлення індивідуального стилю цієї діяльності. Зазначені психолого-педагогічні засади професійної підготовки повинні ґрунтуватися на результатах наукових досліджень, що дасть можливість: розробити структуру, критерії, показники та рівні готовності викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій; дослідити реальний стан її сформованості; запропонувати модель визначеної підготовки викладачів та науково обґрунтувати конкретні шляхи її реалізації.

Аналіз наукових досліджень і практичного стану підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій засвідчив наявність низки суперечностей, а саме між:

- визнанням необхідності професійно-педагогічної освіти та її відсутністю у переважної більшості викладачів вищих економічних навчальних закладів;
- наявністю потреби чіткої системи психолого-педагогічної підготовки студентів в умовах ВЕНЗ та неузгодженістю підходів до її впровадження;
- вимогами до системності, неперервності, наступності професійно-педагогічної підготовки викладачів ВЕНЗ та недостатнім рівнем її забезпечення на практиці;
- прагматичністю і раціональністю економічної сфери, що відображається в діяльності викладачів економічних ВНЗ, та необхідністю побудови навчального процесу та здійснення проектування навчальних технологій на гуманістичних засадах;
- зростанням потреби у запровадженні спеціальної педагогічної підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування власних навчальних технологій та її недостатнім науково-методичним обґрунтуванням;
- визначенням важливості застосування сучасних інноваційних методів, форм, технологій навчання викладачів та переважанню у практичній діяльності традиційних підходів до професійно-педагогічної підготовки.

Отже, актуальність дослідження зумовлена: сучасними завданнями реформування вищої економічної освіти в Україні; необхідністю вдосконалення професійної підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів; актуалізацією вимог щодо проектування викладачами інноваційних технологій навчання; потребою в теоретичному обґрунтуванні та методичному забезпеченні підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій; важливістю врахування у навчальному процесі індивідуально-психологічних особливостей суб'єктів викладання та учіння.

Актуальність та необхідність теоретичного обґрунтування і практичного розв'язання проблеми підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій зумовила вибір теми дослідження: **„Теорія і практика підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій”**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана відповідно до тематичних планів наукових досліджень кафедри педагогіки та психології ДВНЗ „Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” за темами: „Теоретичні та методичні засади формування психолого-педагогічної компетентності майбутніх фахівців” (державний реєстраційний номер 0107V007382) щодо розробки змісту і технології підготовки майбутніх викладачів економіки до проектування навчальних технологій; „Психолого-педагогічні засади модернізації навчального процесу в економічному університеті в умовах реалізації положень Болонської декларації” (РК № 0107W001844) в аспекті дослідження готовності викладачів економічного університету до проектування навчальних технологій.

Тема дисертації затверджена вченою радою Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана (протокол № 12 від 26.06.2006 р.) та узгоджена у Міжвідомчій раді з координації наукових досліджень у галузі педагогіки і психології НАПН України (протокол № 8 від 31.10.2006 р.).

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати авторську концепцію підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій та на її основі розробити й експериментально перевірити модель цієї підготовки.

Відповідно до мети і висунутої гіпотези визначено такі **завдання дослідження:**

1) проаналізувати стан та особливості професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів України;

2) визначити теоретичні засади підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій;

3) розкрити сутність та розробити процедуру проектування навчальних технологій;

4) обґрунтувати концептуальні положення щодо підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій;

5) розробити структуру готовності викладачів до проектування навчальних технологій, вирізнити критерії, показники та обґрунтувати рівні її сформованості; дослідити стан готовності викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій;

6) науково обґрунтувати, розробити та експериментально перевірити модель підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій;

7) виокремити перспективні напрями підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій.

Об'єкт дослідження: професійно-педагогічна підготовка викладачів вищих економічних навчальних закладів.

Предмет дослідження: теоретичні та практичні аспекти підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій.

Концепція дослідження. У сучасних умовах модернізації системи вищої освіти України, яка передбачає гуманізацію та індивідуалізацію навчального процесу, важливим напрямом професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів є формування їх готовності до проектування навчальних технологій на гуманістичних засадах. Концепція підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій включає методологічний, теоретичний та технологічний концепти.

Методологічний концепт відображає взаємовплив різних підходів, зокрема системного, діяльнісного, андрагогічного, акмеологічного, продуктивного, технологічного, особистісно орієнтованого, суб'єктного до вивчення проблеми підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій.

Для дослідження особливостей підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій методологічне значення має концепція неперервної освіти – освіти впродовж життя, згідно з якою обґрунтовано авторську позицію, яка полягає в тому, що проектування навчальних технологій є важливим напрямом професійно-педагогічної підготовки викладача вищого економічного навчального закладу,

складовими якого є психолого-педагогічна підготовка студентів та навчання викладачів за тренінговими програмами в процесі підвищення кваліфікації.

Провідна ідея дослідження ґрунтується на висунутих автором положеннях суб'єктно-продуктивного підходу в підготовці викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій, що забезпечує розвиток здатності викладача бути активним суб'єктом цієї діяльності, усвідомлювати відповідальність за процес та результат навчання інших, передбачає розгляд динаміки змін у досвіді того, хто навчається, його актуальних та потенційних можливостей через продукти дидактичного проектування, представлені навчальними технологіями.

Теоретичним концептом дослідження є положення про врахування в процесі підготовки до проектування навчальних технологій індивідуальних стилів відповідної діяльності викладачів, які зумовлюють варіативність процесу проектування.

Авторська концепція підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій ґрунтується на принципах системності та цілісності, наступності та неперервності, розвитку суб'єктності викладачів, інтерактивності, інноваційності, варіативності, продуктивності.

Згідно з теоретичним концептом змістом підготовки викладачів є індивідуально-стильове проектування навчальних технологій, яке тлумачиться як творча діяльність викладачів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання на основі усвідомлення особливостей індивідуального стилю цієї діяльності, продуктами якої є авторські навчальні технології.

Технологічний концепт підготовки ґрунтується на авторській позиції щодо актуалізації потреби у проектуванні навчальних технологій та усвідомленні індивідуального стилю цієї діяльності переважно у викладачів з певним досвідом викладання. Тому провідним у підготовці їх до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій визначено навчання за тренінговими програмами в процесі підвищення кваліфікації. Водночас, обов'язковою передумовою ефективності такої підготовки є її запровадження у ВЕНЗ з метою навчання студентів – майбутніх викладачів економіки, що потребує розробки спеціальної технології.

Технологічні аспекти підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій визначаються методами, формами організації та технологіями навчання. Інтерактивний характер підготовки викладачів передбачає застосування проблемного викладу навчального матеріалу, роботи в малих групах, дискусій, мозкових атак, групового взаємонавчання, кейсів, презентацій, дидактичних ігор, експрес-контролю, банків візуального супроводу навчального процесу тощо. Провідна

роль у підготовці до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій належить застосуванню технології навчального проектування. Важливим також є поєднання індивідуального і групового навчального проектування.

Найефективнішою формою підготовки викладачів у ході підвищення кваліфікації визнано тренінг, оскільки навчання викладачів у такому режимі не лише забезпечує інтенсивне формування необхідних умінь у процесі активної творчої діяльності, а й створює сприятливий для розвитку особистості контекст.

Реалізація концептуальних ідей забезпечується методологічними та теоретичними засадами і розробленою моделлю підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій, яка втілюється через запропоновані технології підготовки в умовах ступеневої освіти в економічному університеті.

Загальна гіпотеза дослідження сформульована так: процес викладання у вищих економічних навчальних закладах набуде ефективності за умови забезпечення підготовки викладачів до проектування навчальних технологій на суб'єктно-продуктивних засадах.

Загальну гіпотезу конкретизовано в таких **часткових припущеннях**: ефективність підготовки до педагогічної діяльності можна підвищити, якщо розробити концепцію підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій; виявити та врахувати в процесі підготовки індивідуальні стилі проектування навчальних технологій; обґрунтувати і впровадити до процесу підготовки викладачів принципи та процедуру проектування навчальних технологій; розробити і експериментально перевірити модель означеної підготовки.

Методологічну основу дослідження на рівні *філософської методології* становлять: загальнофілософські ідеї гуманістичного розуміння людини як абсолютної цінності і самоцілі суспільного прогресу; діалектична теорія про загальний зв'язок, взаємозумовленість і цілісність явищ об'єктивної дійсності, загальні положення філософських і психологічних теорій пізнання, принципи єдності теорії й практики, гуманізму й демократизму освіти. На рівні *загальнонаукової методології* застосовано системний та діяльнісний підходи, які визначили структуру і логіку дослідження, авторську позицію щодо всіх його аспектів та надали можливість визначити перспективи розвитку об'єкта і предмета дослідження. *Конкретнонауковий рівень* дослідження представлений андрагогічним, акмеологічним, технологічним, продуктивним, особистісно орієнтованим, суб'єктивним підходами, що забезпечило розробку змісту, методів, форм підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій.

Теоретичну основу дослідження складають наукові положення з проблем: філософії освіти (Т. І. Біленко, Б. С. Гершунський, В. С. Лутай та ін.); системного підходу як засобу аналізу соціальних об'єктів (В. Г. Афанасьєв, Б. Ф. Ломов, К. К. Платонов, Т. І. Шамова та ін.); сучасних тенденцій розвитку педагогічної теорії та практики (В. Г. Кремень, В. К. Майборода, І. П. Подласий, Л. М. Пуховська та ін.); сутності особистості, закономірностей її становлення, розвитку та самореалізації (Б. Г. Ананьєв, Г. О. Балл, О. О. Бодальов, В. В. Давидов, С. Д. Максименко, В. О. Моляко, В. В. Рибалка, Т. С. Яценко та ін.); дидактичного проектування (В. С. Безрукова, В. П. Беспалько, О. С. Заір-Бек, М. М. Левіна, Д. Г. Левітес, В. Ю. Стрельников та ін.); професійної підготовки викладачів вищої школи (С. С. Вітвицька, О. І. Гура, Ю. Г. Фокін та ін.).

Методи дослідження. Для досягнення мети, реалізації завдань і перевірки гіпотез дослідження застосовувався комплекс методів, зокрема: *теоретичні*: метод аналізу, який дозволив вивчити представлені у наукових джерелах концепції і підходи; метод синтезу для побудови концепції дослідження; метод порівняння, який застосовувався для виявлення особливостей різних категорій досліджуваних; метод контент-аналізу, який використовувався для з'ясування сутності поняття „дидактичне проектування”; метод моделювання, застосування якого забезпечило розробку дослідницької моделі підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій; метод узагальнення – для визначення концептуальних положень, формулювання висновків; *емпіричні*: тестування, анкетування, аналіз продуктів діяльності, експертне оцінювання – для дослідження готовності викладачів до проектування навчальних технологій; *експериментальні*: педагогічний експеримент (констатувальний та формувальний етапи) – для перевірки ефективності запропонованої моделі і технологій підготовки викладачів до проектування навчальних технологій; *методи математичної статистики* – для опрацювання результатів експериментальної роботи. Для розрахунку статистичних показників, побудови діаграм використовувалася прикладна комп'ютерна програма SPSS for Windows 11.5.0.

Етапи дослідження. Дослідження проводилося впродовж 2004-2012 років у чотири етапи.

На аналітико-пошуковому етапі (2004-2005 рр.) – вивчено наукову і методичну літературу, результати наукових досліджень із проблем підготовки викладачів вищих навчальних закладів, її дидактичних та психологічних умов. Визначено і обґрунтовано основні поняття, критерії та показники вимірювання відповідних явищ. Сформульовано робочу гіпотезу, визначено об'єкт,

предмет, мету і завдання дослідження, розроблено концепцію підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій.

На констатувальному етапі (2006-2007 рр.) – проведено дослідження рівня готовності викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій, що втілилося у констатувальному етапі експерименту, за результатами якого було розроблено модель підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій.

На формувальному етапі (2008-2011 рр.) – обґрунтовано, експериментально перевірено і впроваджено в навчальний процес технології підготовки викладачів до проектування навчальних технологій.

На узагальнювальному етапі (2011-2012 рр.) – систематизовано результати дослідницької роботи; сформульовано висновки, визначено перспективи подальшого дослідження.

Експериментальна база. Дослідження проводилося в Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана (КНЕУ), Кримському економічному університеті, Криворізькому економічному університеті, які входять до складу КНЕУ, Національному транспортному університеті, Київському національному університеті харчових технологій, Центрі післядипломної освіти ВАТ „Укртелеком”, Університеті менеджменту освіти. Всього в дослідно-експериментальній роботі було задіяно 1431 особу: 23 викладача, які брали участь в організації формувального етапу експерименту, 881 викладач ВЕНЗ та 527 студентів.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що *вперше* розроблено авторську концепцію підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій на засадах суб'єктно-продуктивного підходу; теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій, визначено принципи і процедуру їх проектування; розроблено структуру готовності викладачів до проектування навчальних технологій, виявлено критерії, показники та рівні її сформованості; визначено і досліджено стилі проектування навчальних технологій; науково обґрунтовано технології підготовки майбутніх викладачів економіки та викладачів вищих економічних навчальних закладів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій. *Удосконалено* зміст, форми і методи психолого-педагогічної підготовки майбутніх викладачів економіки та підвищення кваліфікації викладачів вищих економічних навчальних закладів, методичний апарат дослідження готовності викладачів до проектування навчальних технологій. *Набули подальшого розвитку* теоретико-методологічні засади

професійної підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів, окремі положення дидактики вищої школи щодо технологій навчання, методика дослідження компонентів готовності викладачів до проектування навчальних технологій.

Теоретичне значення дослідження полягає у теоретичному обґрунтуванні суб'єктно-продуктивного підходу до підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів, розвитку теорії педагогічної освіти, зокрема приведення в систему наукових знань щодо цілей, функцій, структури, принципів підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій, розширенні наукових уявлень про процедуру проектування навчальних технологій, в уточненні сутності категорій „дидактичне проектування”, „навчальна технологія”, у визначенні понять „проектування навчальних технологій”, „підготовка викладачів за тренінговими програмами”, „підготовка до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій”.

Практичне значення дослідження полягає в розробці та впровадженні в практику діяльності економічного університету моделі підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій; у навчально-методичному забезпеченні цієї підготовки, яке включає навчальні та робочі програми, навчальні та навчально-методичні посібники з дисциплін „Психологія та педагогіка”, „Психологія діяльності та навчальний менеджмент”, методичні рекомендації з написання курсової роботи та проходження психолого-педагогічної практики, навчальні програми та навчальні посібники для курсів підвищення кваліфікації викладачів „Сучасні методи навчання” та „Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів”.

Упровадження результатів дослідження. Результати дослідження впроваджено у навчальний процес: ДВНЗ „Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана” (акт про впровадження № к/7-2 від 26.01.2011 р.); Криворізького економічного інституту КНЕУ (довідка про впровадження № 002572 від 08.04.2011 р.); Кримського економічного інституту КНЕУ (довідка про впровадження № 925/01-08 від 17.11.2010 р.); Національного транспортного університету (довідка про впровадження № 773/13 від 19.05.2009 р.); Університету менеджменту освіти (довідка про впровадження № 01-02/373 від 22.06.2010 р.); „Центру післядипломної освіти ВАТ „Укртелеком” (довідка про впровадження № 837/01-7 від 08.09.2010 р.). Інституту післядипломної освіти Київського національного університету імені Тараса Шевченка (довідка про впровадження № 023-01-187 від 04.04.2011 р.).

Особистий внесок здобувача в опублікованих у співавторстві навчальних посібниках такий: у навчально-методичному посібнику для самостійного вивчення дисципліни „Психологія діяльності та навчальний менеджмент” (2003 р.), підготовленому в співавторстві з В. А. Козаковим, М. В. Артюшиною, Л. Л. Борисенко та ін. – у розробленні навчальних завдань з тем „Риси особистості”, „Спільна діяльність та управління. Навчальний менеджмент”, „Мотивація, стимулювання та активізація навчання”; у навчальному посібнику „Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі” (2007 р.), написаному у співавторстві з М. В. Артюшиною, О. М. Котиковою, О. В. Аксьоною та ін. – у науковому редагуванні, висвітленні тем „Побудова навчальної технології: індивідуально-типологічний підхід”, „Управління самостійною роботою студентів”; у навчальному посібнику „Психологія діяльності та навчальний менеджмент” (2008 р.), написаному в співавторстві з М. В. Артюшиною, Л. М. Журавською, Л. А. Колесніченко та ін. – в обґрунтуванні психолого-педагогічних засад навчального менеджменту, узагальненні методів мотиваційного впливу на тих, хто навчається; у навчальному посібнику „Психологія та педагогіка” (2008 р.), написаному в співавторстві з Л. А. Колесніченко, М. В. Артюшиною, Л. М. Журавською та ін. – у визначенні психологічних чинників розвитку особистості, обґрунтуванні ролі освіти в культурі людства; у роботі „Контроль та оцінювання навчальних досягнень студентів економічного університету” (2010 р.), виконаній разом з М. В. Артюшиною, М. І. Радченко, О. М. Котиковою та ін. – в представленні інноваційних методів контролю, технології конструювання тестів; у збірнику міні-кейсів до дисципліни „Психологія діяльності та навчальний менеджмент”, підготовленому у співавторстві з М. І. Радченко, Л. І. Колесніченко, Л. Л. Борисенко та ін. – у розробленні кейсів до теми „Мотивація навчання”; у тренінг-курсі „Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів”, написаному у співавторстві з Л. О. Савенковою, М. В. Артюшиною, Л. І. Колесніченко та ін., здійснено наукове редагування, представлено розробку тренінгового заняття „Проектування навчальних технологій”.

Вірогідність наукових результатів дослідження забезпечується методологічною обґрунтованістю вихідних положень, всебічним теоретичним аналізом проблеми, яка розглядається, значною вибіркою досліджуваних, коректним використанням адекватних предмету дослідження методів, поєднанням кількісного та якісного методів обробки для отримання достовірних даних, позитивними результатами формувального етапу експерименту.

Апробація результатів роботи. Основні теоретичні та практичні положення роботи доповідалися на засіданнях, теоретичних і методичних семінарах кафедри педагогіки та психології Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана; на наукових та науково-практичних конференціях різного рівня, зокрема: *міжнародних*: „Гуманізм. Людина. Суспільство” (Дрогобич, 2006), „Гуманізм. Людина. Раціональність” (Дрогобич, 2007); „Гуманізм. Людина. Глобалізація” (Дрогобич, 2008), „Гуманізм. Людина. Інформація” (Дрогобич, 2009), „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору” (Київ, 2007 – 2011), „Місія викладача вищої школи в контексті сучасних освітніх викликів” (Львів, 2008), „Викладання психолого-педагогічних дисциплін в технічному університеті” (Київ, 2009), XI міжнародному „Тижні освіти дорослих” (Київ, 2010); *всеукраїнських*: „Індивідуалізація і фундаменталізація навчального процесу в умовах євроінтеграції” (Переяслав-Хмельницький, 2007), „Неперервна освіта: проблеми, пошуки, перспективи” (Суми, 2007), „Модульно-блокове структурування педагогічних знань як умова реалізації якості навчання ВНЗ” (Кривий Ріг, 2007), „Науково-методичні засади управління якістю освіти у педагогічних ВНЗ (Київ, 2008), „Новітня стратегія розвитку освіти в умовах побудови громадянського суспільства” (Севастополь, 2009); *науково-методичних конференціях* Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана „Методичні та практичні аспекти застосування та розвитку системи контролю знань в університеті” (Київ, 2004), „Удосконалення змісту та форм організації навчального процесу відповідно до міжнародних стандартів” (Київ, 2005), „Теоретичні та практичні підходи до впровадження нового покоління освітньо-професійних програм і навчальних планів підготовки фахівців: шляхи розвитку” (Київ, 2007), „Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій” (Київ, 2008), „Тренінгові технології як засіб формування знанневих та практичних компетенцій: досвід факультетів і кафедр” (Київ, 2009), „Забезпечення відкритості, прозорості та об’єктивності оцінювання якості навчальної роботи студентів: досвід, проблеми, перспективи розвитку” (Київ, 2010), „Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку” (Київ, 2011).

Основні результати дослідження висвітлено в 43 публікаціях, з яких: 1 монографія; 7 навчальних і навчально-методичних праць (з них 5 – навчальні посібники з грифом МОН України); 27 одноосібних статей, опублікованих у провідних наукових фахових виданнях України; 1 публікація в збірнику статей; 7 – у збірниках матеріалів конференцій.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук на тему: „Індивідуально-типологічні та дидактичні чинники результативності самостійної роботи студентів економічного університету” (спеціальність 13.00.04 – „теорія та методика професійної освіти”) була захищена у 2003 році, її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура й обсяг роботи. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів, висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел на 44 сторінках (454 найменування, з них 23 – іншомовні), 6 додатків на 71 сторінці. Робота містить 39 таблиць, 36 рисунків. Загальний обсяг дисертації – 543 сторінки, основна частина займає 427 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми і доцільність її наукової розробки, визначено мету, завдання, об’єкт, предмет, методологічну основу дослідження, експериментальну базу та етапи дослідницької діяльності, розкрито наукову новизну, практичне значення дисертаційної роботи, доведено вірогідність отриманих результатів, подано відомості про апробацію та впровадження її результатів, особистий внесок здобувача у спільних публікаціях, структуру дослідження.

У першому розділі – „**Теоретико-методологічні основи підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій**” – розглянуто стан та особливості професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів, розкрито сутність дидактичного проектування, проаналізовано наукові засади, зарубіжні та вітчизняні підходи у підготовці викладачів до проектування навчальних технологій.

У результаті аналізу професійно-педагогічної підготовки викладачів ВЕНЗ з’ясовано актуальні проблеми, які потребують нагального розв’язання на рівні вищої освіти та порушуються у працях С. С. Вітвицької, Н. В. Гузій, В. А. Козакова, О. М. Пехоти, Ю. Г. Фокіна та ін.

Обґрунтовано думку про те, що психолого-педагогічна підготовка студентів має розглядатися як складова загальної професійно-педагогічної підготовки викладачів ВЕНЗ і продовжуватися в процесі підвищення їхньої кваліфікації на основі реалізації інноваційних, інтерактивних підходів до навчання.

Зазначено необхідність розгляду загальних цілей професійно-педагогічної підготовки викладачів як векторів їхнього професійного

саморозвитку, змістові аспекти якої визначаються особливостями сучасної вищої освіти. Доведено, що процесуальні аспекти підготовки викладачів у системі безперервної освіти пов'язані із застосуванням та розвитком сучасних інтерактивних підходів до навчання.

Обґрунтовано авторську позицію, яка полягає в тому, що професійно-педагогічна підготовка викладачів ВЕНЗ має забезпечувати їхню творчу професійну самореалізацію, зокрема у створенні власних педагогічних проектів. Основою змісту безперервної післядипломної підготовки викладачів визначено проектувальну діяльність, що уможлиблює розкриття їхнього творчого потенціалу і втілення в конкретних продуктах – навчальних технологіях. Водночас, така підготовка у теоретичному аспекті потребує концептуального обґрунтування та побудови відповідної моделі, а в практичному – розробки змісту, методів і форм навчання та навчально-методичного забезпечення.

У дослідженні визначено, що на інноваційному етапі розвитку освіти особливого значення набуває проектувальна діяльність. З'ясовано, що у наукових працях паралельно вживаються поняття „педагогічне проектування”, „дидактичне проектування”. На основі теоретичного аналізу встановлено, що поняття „педагогічне проектування” є ширшим та відповідно охоплює всі аспекти педагогічної системи, що зумовило дослідження підготовки викладачів до *дидактичного проектування*. За результатами контент-аналізу сформульовано таке його визначення: це діяльність педагога, спрямована на обґрунтування цільової ідеї, розробку та реалізацію дидактичного проекту як інноваційної моделі процесу навчання.

Доведено, що багатогранність та складність досліджуваного феномену підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій зумовлює необхідність застосування комплексу наукових підходів, зокрема системного, діяльнісного, андрогогічного, акмеологічного, продуктивного, технологічного, особистісно орієнтованого, суб'єктного.

У контексті підготовки до дидактичного проектування запропоновано суб'єктно-продуктивний підхід, який має сприяти здатності викладача бути активним суб'єктом цієї діяльності, усвідомлювати власну відповідальність за процес та результат навчання інших. *Під суб'єктно-продуктивним* розуміється такий підхід, який визначає у професійній підготовці провідну роль становлення суб'єктності особистості як здатності до проектування власного професійного розвитку та створення суспільно-корисних продуктів діяльності.

Обґрунтовано авторську позицію, яка полягає в тому, що у процесі підготовки до проектування навчальних технологій реалізація суб'єктно-продуктивного підходу забезпечує втілення унікального досвіду саморозвитку викладача в продуктах діяльності, створює умови для його актуалізації та

рефлексії. Цей підхід у підготовці викладачів до проектування навчальних технологій охарактеризовано за такими параметрами: цілі навчання, рольові позиції того, хто викладає, і того, хто навчається, стиль керівництва, мотивація навчання, характер організації навчально-пізнавальної діяльності, форми контролю й оцінювання.

У результаті дослідження зарубіжного та вітчизняного досвіду підготовки викладачів до дидактичного проектування визначено, що загальною сучасною тенденцією є визнання переваг проблемно-пошукової орієнтації навчання, яке має бути варіативним, поєднувати індивідуальні та групові форми проектування.

У другому розділі – **„Концептуальні засади проектування навчальних технологій як напряму професійно-педагогічної підготовки викладачів ВЕНЗ”** – здійснено психологічний аналіз суб’єкта педагогічної діяльності у вищій школі, виокремлено стилі проектування навчальних технологій, охарактеризовано суттєві особливості навчальних технологій, запропоновано процедуру проектування навчальних технологій, обґрунтовано концепцію підготовки викладачів ВЕНЗ до їх індивідуально-стильового проектування.

Підтверджено доцільність звернення до психологічних аспектів проектування викладачами навчальних технологій, оскільки специфіка дидактичного проектування, як і викладання загалом, визначається психологічними особливостями суб’єктів цієї діяльності.

Дослідженням доведено, що на продуктивність педагогічної діяльності впливають як гено-, так і соціально обумовлені суб’єктні властивості особистості, проте роль останніх є значнішою. Результати пілотажного дослідження свідчать, що під час аналізу психологічних особливостей викладачів стають очевидними переваги типологічного підходу з огляду на зручність використання певної комплексної теорії, яка дає підстави розподілити суб’єкти діяльності за типами, отже підготовка викладачів потребує врахування відповідних індивідуально-типологічних особливостей.

На основі результатів здійсненого наукового пошуку з’ясовано, що індивідуально-типологічні особливості викладача, його світогляд впливають на стиль діяльності, який, своєю чергою, втілюється в конкретній навчальній технології. *Стиль проектування навчальних технологій* тлумачиться як характеристика відповідної системи операцій, яка зумовлена індивідуальними властивостями викладачів. Визначено чотири стилі проектування навчальних технологій: „Конструктивіст”, „Діяч”, „Концептуаліст”, „Гуманіст”.

У дослідженні зазначено, що предметом дидактичного проектування є розробка навчальних технологій. У результаті з’ясування сутності понять „освітня технологія”, „педагогічна технологія”, „навчальна технологія”

уточнено та розкрито сутність категорії „*навчальна технологія*”, яка тлумачиться як послідовність дій викладача і студентів для гарантованого досягнення навчальних цілей при вивченні навчального предмета, що передбачає застосування певної сукупності методів і засобів навчання, реалізацію змісту навчання.

Визначено, що навчальні технології мають системні властивості: цілісність, структурну єдність тощо. Вони належать до класу педагогічних систем, оскільки забезпечують реалізацію дидактичного аспекту педагогічного процесу. Будь-яка навчальна технологія включає: цільову спрямованість; наукові ідеї, на яких ґрунтується; системи дій викладача та учнів; критерії оцінювання результатів; обмеження в застосуванні.

З'ясовано, що у сучасній дидактиці представлені різноманітні технології, які можна класифікувати за цілями, змістом, методами і засобами, що застосовуються. Відповідно до таких параметрів, як домінування в навчальному процесі, підходи щодо оцінювання успіхів студентів, способи їх мотивування до навчання, врахування їхнього власного досвіду, визначено провідні групи технологій: предметно орієнтовані та особистісно орієнтовані.

Обґрунтовано, що актуальним аспектом професійної самореалізації викладача є авторський підхід, який тлумачиться у двох площинах теоретичного розгляду: як створення принципово нового у педагогіці, так і створення власної системи викладання, яка реалізовує відомі підходи, але є авторською в контексті професійного розвитку. Саме у другому значенні кожен викладач може бути новатором і вибудовувати власну технологію навчання.

На основі здійсненого теоретичного аналізу визначено поняття „*проектування навчальних технологій*” – творча діяльність викладачів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання, яка включає створення і реалізацію алгоритмів спільної навчальної діяльності її суб'єктів, відповідну організацію навчального змісту і вибір адекватних форм і методів навчання.

У результаті аналізу підходів до проектування навчальних технологій визначено принципи здійснення цієї діяльності й обґрунтовано відповідну процедуру.

У процесі дослідження розроблено авторську концепцію підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій, яка включає теоретичне обґрунтування мети, змісту, методів, форм навчання. *Індивідуально-стильове проектування навчальних технологій* визначено як творчу діяльність викладачів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання на основі усвідомлення особливостей індивідуального стилю цієї діяльності, продуктами якої є авторські навчальні технології.

У концепції втілено авторську позицію проектування навчальних технологій як реалізації важливого напряму професійно-педагогічної підготовки викладача ВЕНЗ, що має складовими психолого-педагогічну підготовку студентів та навчання викладачів за тренінговими програмами. У підготовці викладачів до проектування навчальних технологій визначено три ключові аспекти: *професійний* – спрямованість на оволодіння викладачами проектуванням навчальних технологій на творчому рівні, досягнення успіхів у цій діяльності; *соціальний* – орієнтація на формування досвіду спільної діяльності та її проектування, досягнення ефективної взаємодії, взаєморозуміння, врахування психологічних особливостей учасників; *особистісний* – спрямованість на становлення суб'єктності викладача з метою забезпечення професійної та особистісної самореалізації. У концепції підготовки викладачів ВЕНЗ до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій важливим є положення про врахування в процесі навчання традицій, досвіду, здобутків конкретного вищого навчального закладу.

В основу підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій покладено такі принципи:

- системність та цілісність, що передбачає комплексний підхід до навчання дидактичного проектування, забезпечує розвиток готовності викладачів до проектування навчальних технологій у процесі базової психолого-педагогічної підготовки та підвищення педагогічної кваліфікації;
- наступність та неперервність, що зумовлює формування готовності до проектування навчальних технологій у студентів – майбутніх викладачів економіки на рівні психолого-педагогічної підготовки та розвиток такої готовності у викладачів ВЕНЗ у ході їх навчання за тренінговими програмами;
- розвиток суб'єктності викладачів, що зумовлює визнання унікальності і неповторності тих, хто навчається, врахування стилів їх діяльності, життєвого та професійного досвіду, створення умов для вияву їх активності, ініціативності, самостійності, відповідальності за процес та результати навчання;
- інтерактивність, що полягає у постійній активній взаємодії, співробітництві та співтворчості суб'єктів підготовки та застосуванні відповідних методів та форм навчання;
- інноваційність, що передбачає творчий характер навчального процесу, включення тих, хто навчається, до інноваційної діяльності.
- варіативність, що визнає багатоваріантність, гнучкість у виборі форм, методів, засобів навчання залежно від конкретних індивідуально-психологічних та соціально-психологічних умов підготовки;

- продуктивність, що передбачає створення в процесі підготовки конкретних продуктів, які можуть бути безпосередньо застосовані у процесі викладання та мають особистісне значення для розвитку майбутніх фахівців.

Провідною ідеєю концепції підготовки визначено суб'єктно-продуктивний характер навчання студентів – майбутніх викладачів економіки та фахівців у процесі підвищення їхньої кваліфікації. З'ясовано, що важливим концептом підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій є врахування індивідуальних стилів цієї діяльності, які зумовлюють варіативність процесу проектування. Визначено, що суб'єктність у проектуванні навчальних технологій полягає у привнесенні викладачем до цієї діяльності індивідуального стилю дидактичного проектування.

Як системний психологічний чинник індивідуальних стилів педагогічної діяльності подано індивідуально-типологічні особливості, що дозволило визначити *чотири стилі дидактичного проектування*: „Конструктивіст”, „Діяч”, „Концептуаліст”, „Гуманіст”.

Доведено, що провідним у підготовці викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій має бути застосування технології навчального проектування, яка реалізує цілі розвитку суб'єктності тих, хто навчається, і надає їм змогу реального проектування навчальних технологій. Важливим концептом підготовки визначено поєднання індивідуального і групового навчального проектування.

Обґрунтовано, що потреба у проектуванні навчальних технологій, як і усвідомлення індивідуального стилю цієї діяльності, повною мірою актуалізуються у процесі надбання професійного досвіду. Тому провідним шляхом підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій визначено їх навчання за тренінговими програмами в процесі підвищення кваліфікації. Важливою передумовою ефективності підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій визнано її запровадження на рівні навчання студентів – майбутніх викладачів.

У третьому розділі – **„Вивчення стану готовності викладачів до проектування навчальних технологій”**– обґрунтовано структуру та рівні готовності викладачів до проектування навчальних технологій, представлено програму та організацію експериментального дослідження, охарактеризовано стан готовності викладачів ВЕНЗ до зазначеного виду діяльності.

У дослідженні обґрунтовано визначення поняття *„готовність викладача до проектування навчальних технологій”* як цілісне внутрішнє особистісне утворення, що ґрунтується на мотивах, особистісних якостях, засвоєних професійно значущих знаннях, уміннях, навичках, способах діяльності,

набутому досвіді, які забезпечують створення та реалізацію ним ефективних навчальних технологій.

Визначено компоненти готовності викладача до проектування навчальних технологій. *Мотиваційний* включає мотиви цієї діяльності (задоволення від самого процесу діяльності, намагання отримати результат діяльності, прагнення винагороди діяльності, уникнення санкцій (покарання), які б загрожували у разі ухилення від діяльності або її неякісного виконання, бажання проектувати власні навчальні технології, прагнення вдосконалюватися у педагогічному проектуванні, готовність до взаємодії зі студентами, колегами в процесі педагогічного проектування, задоволеність різними аспектами проектування навчальних технологій) та професійну спрямованість викладачів (предметно-зорієнтована, особистісно-зорієнтована, індіферентна). *Особистісний* включає здібності до проектування навчальних технологій, зокрема рефлексивні, основою яких є емпатія, здібності до самоуправління (до аналізу суперечностей, прогнозування, цілепокладання, планування, оцінювання якості, прийняття рішення, самоконтролю, коригування) та креативні здібності. До *змістового* входять знання ефективних для вищої економічної освіти сучасних педагогічних технологій, знання основних категорій та понять дидактичного проектування, знання процедури проектування навчальної технології та усвідомлення її основних компонентів, знання психологічних умов дидактичного проектування, зокрема усвідомлення власного стилю проектувальної діяльності. *Процесуальний* складається зі стратегічних і технологічних умінь, зокрема, розробляти алгоритми (стратегії) діяльності суб'єктів навчального процесу, ставити навчальні цілі, розробляти комплекси навчальних завдань відповідно до різних рівнів засвоєння знань, мотивувати й стимулювати пізнавальну діяльність студентів, застосовувати різноманітні методи та форми організації навчання, встановлювати зворотний зв'язок у навчанні та здійснювати відповідне коригування, оформляти технологічну карту.

На основі аналізу наукових праць виокремлено чотири рівні готовності викладачів до проектування навчальних технологій: *творчий (високий)* характеризується майстерністю щодо вільного створення ефективних навчальних технологій; *варіативний (достатній)* – забезпечує самостійне проектування викладачами власних навчальних технологій; *реконструктивний (середній)* – пов'язаний із перенесенням засвоєних алгоритмів проектування навчальних технологій в умови реального навчального процесу; *репродуктивний (низький)* рівень притаманний викладачам, які запозичують із досвіду колег готові зразки навчальних технологій.

Для комплексного вивчення готовності викладачів до проектування навчальних технологій розроблено програму експериментального

дослідження, мета якого полягала у визначенні стану готовності викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій та перевірці моделі підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій. Програма експерименту передбачала складний комплекс науково-теоретичних, методичних, організаційних заходів, які здійснювалися у кілька етапів: пошукового, констатувального, формувального, узагальнювального, на кожному з яких вирішувалися певні цілі і завдання.

Методика дослідження рівнів готовності викладачів до проектування навчальних технологій включає інструментарій відповідної діагностики та методи оброблення і перевірки статистичної значущості експериментальних даних. До кожного компоненту готовності розроблено відповідні критерії та показники. З метою зіставлення різних кількісних показників застосовано їх стандартизацію. Достовірність та об'єктивність результатів експерименту забезпечено використанням різноманітних діагностичних засобів та перевіркою статистичної значущості отриманих даних.

У ході констатувального етапу експерименту доведено, що для більшості викладачів характерним є середній рівень готовності до проектування навчальних технологій, понад третини досліджуваних мають достатній рівень готовності, а високий та низький рівні виражені слабо. З'ясовано, що мотиваційний та особистісний компоненти готовності сформовані у більшості викладачів на достатньому рівні, водночас, змістовий та процесуальний компоненти – на середньому. Зокрема, щодо сформованості процесуального компоненту зазначено, що актуальним є формування у викладачів умінь розробки алгоритмів діяльності та оформлення результатів проектування.

У четвертому розділі – **„Побудова моделі підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій в умовах ВЕНЗ”** – охарактеризовано стратегії індивідуально-стильового проектування навчальних технологій викладачів, обґрунтовано структурну модель підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій, визначено відповідні шляхи її реалізації в умовах ВЕНЗ.

З метою врахування у підготовці викладачів до проектування навчальних технологій їхніх індивідуально-стильових особливостей здійснено відповідне дослідження, яке підтвердило доцільність визначення таких стилів як *„Конструктивіст”* (спрямованість на результати проектування, успішність у цілепокладанні та відповідна задоволеність цим процесом, висока рефлексивність, високі здібності до самоуправління, значний потенціал щодо вибору методів і форм навчання та розробки системи контролю), *„Діяч”* (орієнтація на процес проектування навчальних технологій, акцент на проектуванні змісту навчання, розвинена емпатія, здібності до планування),

„*Концептуаліст*” (цілісний підхід до проектування, суб’єкт-суб’єктна позиція щодо студентів, здібності до прийняття рішень. надання переваги традиційному контролю), „*Гуманіст*” (акцент на мотивації студентів до навчання, високий рівень готовності до взаємодії з колегами та студентами, розвинена креативність, обізнаність щодо сучасних навчальних технологій, інтерес до педагогічної літератури). На основі отриманих експериментальних даних визначено чотири ключових стратегії індивідуально-стильового проектування навчальних технологій.

Розроблено та обґрунтовано структурну модель підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій (рис. 1), яка втілила її концептуальні, змістові та процесуальні аспекти. Обґрунтовано й охарактеризовано такі компоненти підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій: *цільовий* (система цілей підготовки), *мотиваційний* (методи та прийоми мотивування тих, хто навчається, до проектування навчальних технологій), *змістовий* (наочно-методичне забезпечення засвоєння знань та формування вмінь з проектування навчальних технологій), *операційно-діяльнісний* (технології підготовки), *контрольно-регуляційний* (зворотний зв’язок про результати підготовки), *рефлексивний* (забезпечення усвідомлення результатів підготовки та відповідної регуляції діяльності).

З’ясовано, що загальними умовами підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій є поєднання індивідуальних та групових форм організації навчання, застосування технології навчального проектування, рейтингової системи контролю.

Загалом *підготовку до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій* визначено як процес формування готовності викладачів до цієї діяльності з урахуванням їхніх індивідуальних стилів проектування навчальних технологій.

У дослідженні обґрунтовано, що шляхами реалізації моделі підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій в умовах ВЕНЗ є психолого-педагогічна підготовка студентів та навчання викладачів за тренінговими програмами в процесі підвищення їхньої кваліфікації. Доведено, що специфічними умовами підготовки студентів є кредитно-модульна система навчання, застосування технології рівневої диференціації, портфоліо, технології індивідуально-кооперативного навчання. Основною умовою підготовки викладачів визначено її інтенсивний тренінговий характер.

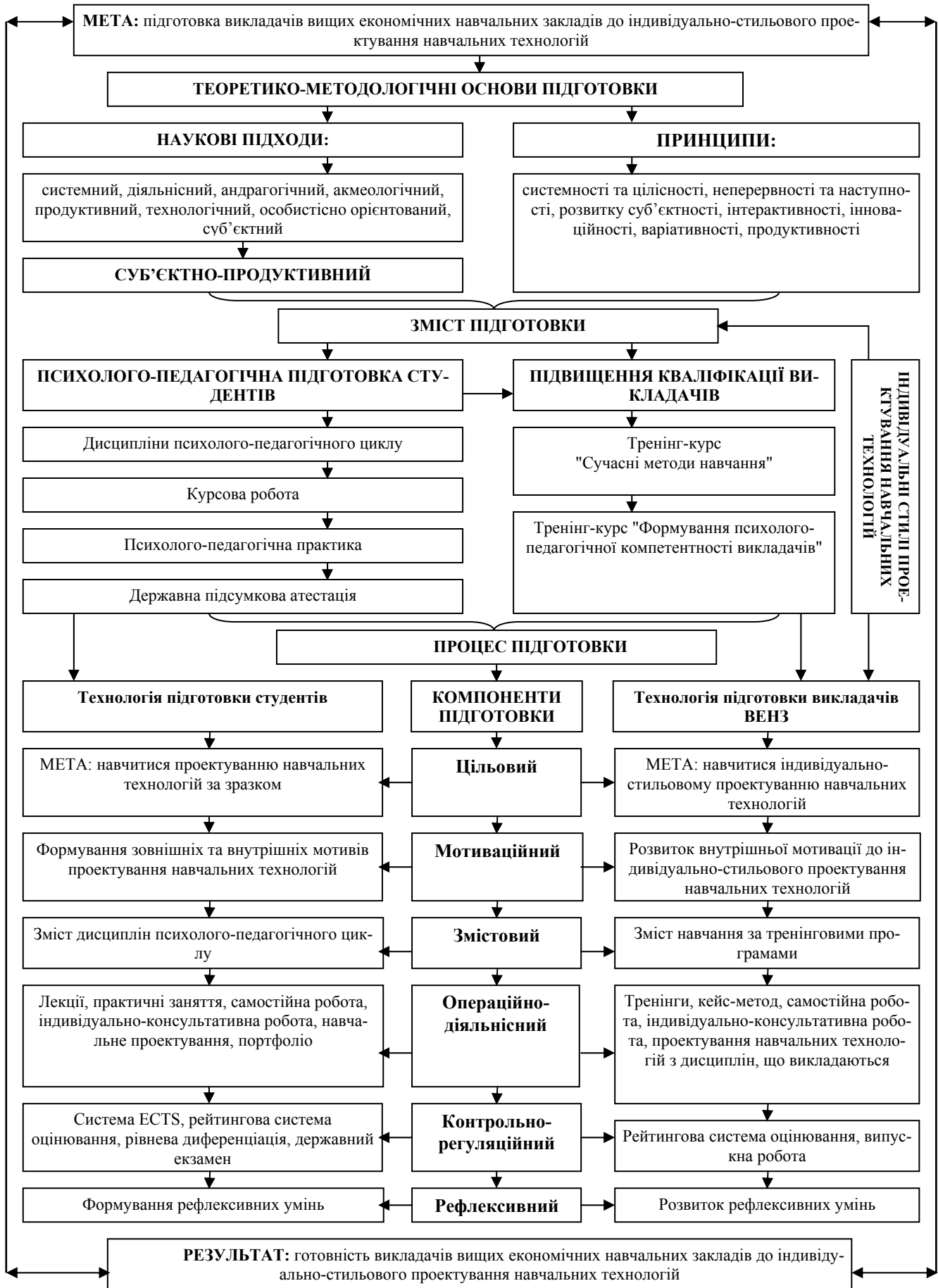

Рис. 1. Структурна модель підготовки викладачів ВЕНЗ до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій

У п'ятому розділі – „**Експериментальна перевірка моделі підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій**” – обґрунтовано технології підготовки до проектування навчальних технологій майбутніх викладачів економіки та викладачів ВЕНЗ, проаналізовано отримані результати перевірки їх ефективності, визначено перспективні напрями розробки проблеми підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій.

На основі концепції та моделі підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій розроблено відповідні технології підготовки (майбутніх викладачів економіки та викладачів ВЕНЗ, які проходять тренінг-курси з підвищення кваліфікації). У кожній з них згідно з визначеними компонентами підготовки представлено систему навчальних цілей (цільовий компонент), засоби розвитку внутрішньої мотивації до проектування навчальних технологій (мотиваційний компонент), модель засвоєння бази знань (змістовий компонент), конструктор та технологічні карти занять (операційно-діяльнісний компонент), систему контролю та оцінювання (контрольно-регуляційний компонент), організацію рефлексії щодо процесу та результатів навчання (рефлексивний компонент).

Обґрунтовано, що технологія підготовки студентів – майбутніх викладачів економіки має складатися з таких етапів: підготовчий, основний, закріплення, апробації і загалом передбачає застосування інтерактивних лекцій з проблематики дидактичного проектування, навчального проектування, рівневої диференціації, портфоліо, використання викладачем у ході викладання та студентами в процесі учіння при проектуванні навчальних технологій принципів та процедури проектування навчальних технологій, конструкторів занять, технологічних карт.

З'ясовано, що після формувального етапу експерименту в експериментальних групах значно підвищилися показники, що характеризують високий та достатній рівень, у контрольних – показники середнього рівня готовності до проектування навчальних технологій (рис. 2). Доведено статистичну значущість відмінностей між отриманими даними до та після експерименту: у контрольних групах $\chi^2 = 12,679$ при $p = 0,06$, а в експериментальних групах $\chi^2 = 14,463$ при $p = 0,013$ ($p \leq 0,05$ – значущий зв'язок; $p \leq 0,01$ – дуже значущий зв'язок; $p \leq 0,001$ – максимально значущий зв'язок), що свідчить про високу статистичну достовірність позитивних змін в експериментальних групах.

Визначено, що в експериментальних групах відбулися позитивні зміни у показниках сформованості таких компонентів готовності до проектування навчальних технологій, як мотиваційний та змістовий. Це підтверджено статистичними критеріями.

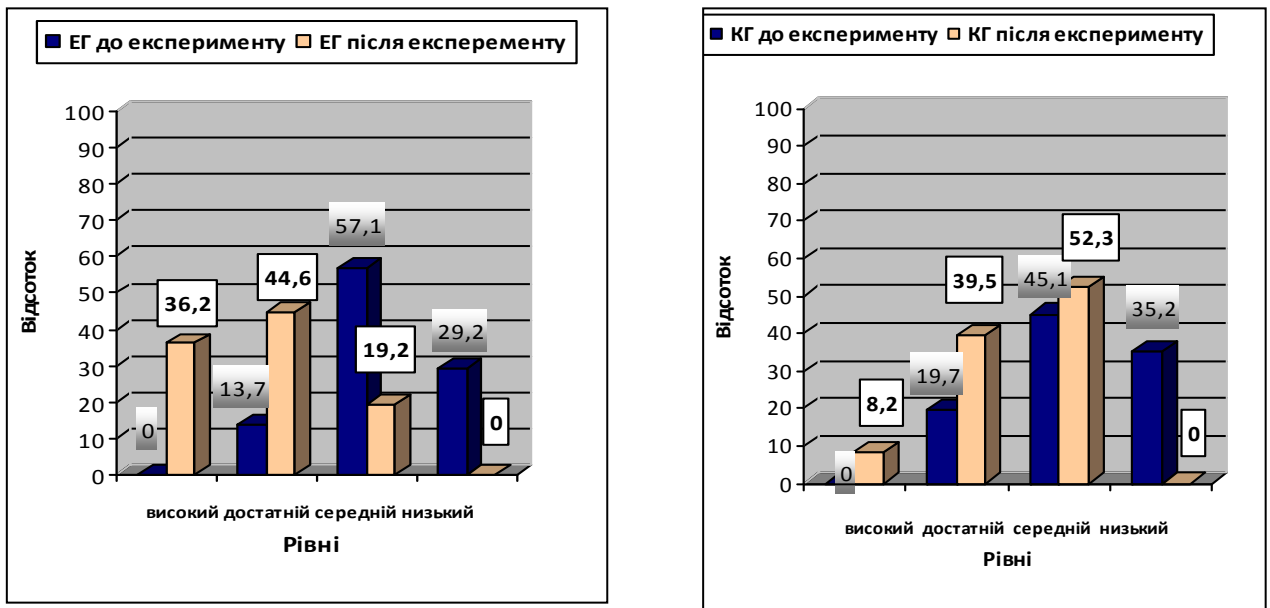

Рис. 2. Готовність студентів експериментальних та контрольних груп до проектування навчальних технологій до та після експерименту

Простежено тенденцію до змін в експериментальних групах щодо особистісного та процесуального компонентів готовності. При загальних позитивних змінах, зокрема відсутності показників низьких рівнів готовності наприкінці експерименту, експериментальні групи відрізняються вищими показниками прояву сформованості компонентів готовності до проектування навчальних технологій після експерименту. Усі показники навчальної успішності з дисциплін психолого-педагогічної підготовки також є вищими в експериментальних групах порівняно з контрольними.

Обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність технології підготовки до проектування навчальних технологій викладачів ВЕНЗ у процесі навчання за тренінговою програмою, що передбачає побудову навчальної діяльності слухачів на основі набутого досвіду та потреб з урахуванням індивідуально-психологічних особливостей викладачів та соціально-психологічних властивостей тренінгових груп. Це відповідає загальним принципам андрагогіки як науки про навчання дорослих та є втіленням суб'єктно-продуктивного підходу. Доведено, що навчання викладачів у тренінговому режимі не лише забезпечує інтенсивне формування необхідних умінь у процесі активної творчої діяльності, а й створює сприятливий для розвитку їх суб'єктності контекст. Важливими умовами тренінгового навчання викладачів у підготовці до проектування навчальних технологій визначено паралельне застосування індивідуального та групового проектування, використання рейтингової системи оцінювання навчальних досягнень.

Підтверджено ефективність запропонованої технології підготовки викладачів до проектування навчальних технологій у процесі підвищення

їхньої кваліфікації на тренінг-курсах (рис. 3). Статистична перевірка значущості відмінностей у сформованості рівнів готовності викладачів до проектування навчальних технологій до та після експерименту свідчить про найвищу значущість позитивних змін в експериментальних групах ($\chi^2 = 36,532$ при $p = 0,000$). З'ясовано, що після експерименту більше, ніж у половини викладачів спостерігається високий рівень готовності до проектування навчальних технологій, а прояв достатнього рівня – перевищує середній. У контрольних групах відмінність між показниками до та після експерименту є меншою порівняно з експериментальними групами, але також статистично достовірною ($\chi^2 = 17,887$ при $p = 0,007$). У цих групах прояв достатнього рівня готовності до ПНТ переважає високий.

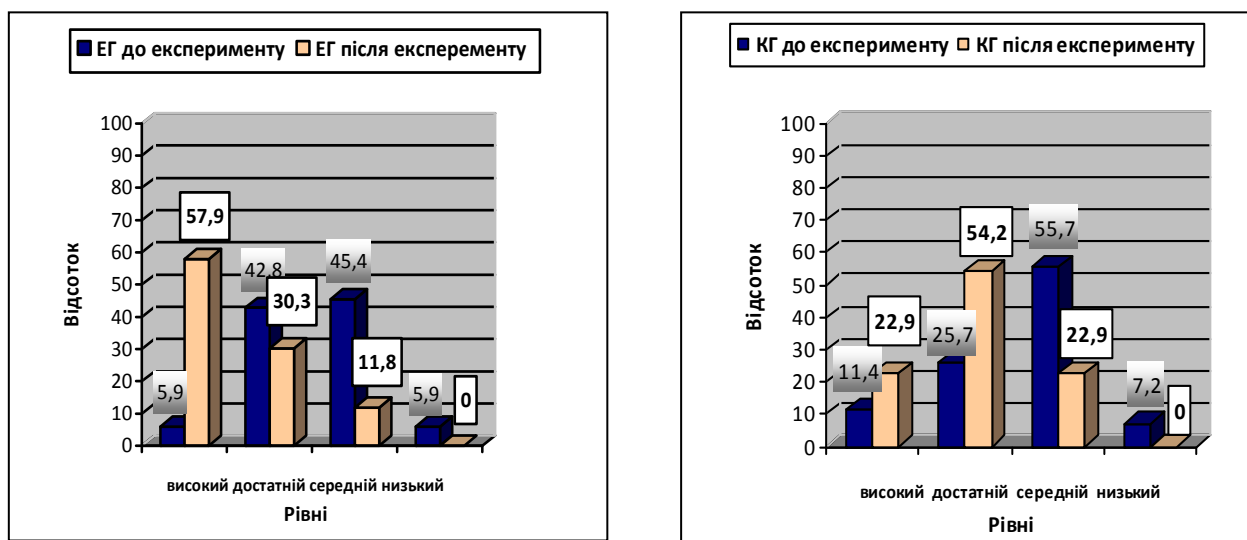

Рис. 3. Готовність викладачів експериментальних та контрольних груп до проектування навчальних технологій до та після експерименту

На основі порівняння результатів формувального етапу експерименту в експериментальних та контрольних групах виявлено, що після його проведення в експериментальних групах переважає високий рівень готовності до проектування навчальних технологій, а у контрольних – достатній. Прояв середнього рівня значно більший у контрольних групах.

В експериментальних групах спостерігається позитивна динаміка сформованості кожного компоненту готовності до проектування навчальних технологій, що є статистично достовірним. У контрольних групах статистично значущими є відмінності на початку та наприкінці експерименту щодо сформованості особистісного та процесуального компонентів готовності до проектування навчальних технологій. Більш високими в експериментальних групах є статистичні показники змін середніх значень в оцінюванні вмінь проектування навчальних технологій на початку та наприкінці експерименту.

Отже, отримані результати підтверджують ефективність застосування моделі підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій у процесі навчання за тренінговими програмами.

На основі узагальнення результатів дослідження підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій визначено перспективні напрями розробки цієї наукової проблеми, які представлено на трьох рівнях: соціальному (підвищення ролі держави у професійній підготовці викладачів ВЕНЗ), педагогічному (вдосконалення змістових та процесуальних аспектів підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій, її науково-методичного забезпечення) та особистісно-професійному (самоосвіта і професійний саморозвиток).

ВИСНОВКИ

У дисертації представлено теоретичне узагальнення та запропоновано практичне розв'язання наукової проблеми підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій, що виявляється у розробці концепції, моделі, технологій підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій та їх науковому обґрунтуванні.

Результати проведеного дослідження засвідчили досягнення мети і розв'язання поставлених завдань та дали підстави для таких висновків.

1. Визначено, що потреба у гуманістичній спрямованості сучасної економічної освіти вимагає від викладачів умінь щодо проектування й реалізації адекватних психологічним особливостям студентів та умовам навчання технологій. Доведено, що їх формування має забезпечувати професійно-педагогічна підготовка, важливим чинником ефективності якої є створення сприятливого для професійної самореалізації викладачів контексту. З'ясовано, що у системі економічної освіти немає єдиного підходу до визначення сутності професійно-педагогічної підготовки викладачів. Обґрунтовано, що у сучасних умовах, коли значна кількість викладачів ВЕНЗ, зокрема спеціальних дисциплін, не мають професійно-педагогічної підготовки, політику вищого навчального закладу треба спрямовувати на вирішення цієї проблеми створенням спеціальних курсів.

Виявлено, що у вищій економічній освіті є низка невирішених проблем, пов'язаних із професійно-педагогічною підготовкою викладачів, зокрема, щодо цілей, змісту і технологій навчання, концептуальних засад. Обґрунтовано авторську позицію, що основою змісту безперервної післядипломної підготовки викладачів має бути проектувальна діяльність як така, що дає змогу розкритися їхньому творчому потенціалу і втілитися в конкретних продуктах – навчальних технологіях. Актуальним завданням

підготовки викладачів ВЕНЗ у системі безперервної освіти визначено впровадження сучасних інтерактивних підходів до навчання.

2. З'ясовано, що методологічне обґрунтування організації підготовки викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій потребує поліпарадигмальності, оскільки ця наукова проблема багатоаспектна, отже, необхідне застосування різних підходів, які можуть взаємодоповнювати один одного. Водночас, інтегруючим ядром визначено гуманістичну традицію в педагогіці, яка полягає у визнанні людини найвищою цінністю суспільства.

Обґрунтовано думку, що концептуальними засадами організації підготовки викладачів до проектування навчальних технологій є системний, діяльнісний, андрагогічний, акмеологічний, продуктивний, технологічний, особистісно орієнтований підходи.

На основі аналізу концептуальних засад підготовки викладачів до проектування навчальних технологій обґрунтовано суб'єктно-продуктивний підхід як найсприятливіший з точки зору розвитку здатності бути активним суб'єктом проектування навчальних технологій, усвідомлювати власну відповідальність за процес та результат навчання інших. За авторським визначенням, це – підхід, який визначає у професійній підготовці провідну роль становлення суб'єктності особистості як здатності до проектування власного професійного шляху та створення суспільно-корисних продуктів діяльності.

3. За результатами аналізу ієрархії технологій у сучасній вищій освіті уточнено поняття „навчальна технологія”, яке тлумачиться як послідовність дій викладача і студентів для гарантованого досягнення навчальних цілей при вивченні навчального предмета, що передбачає застосування певної сукупності методів і засобів навчання, реалізацію його змісту. У контексті дослідження навчальна технологія постає формою дидактичного проекту і, водночас, інноваційною моделлю представлення процесу навчання. Розкрито суттєві особливості навчальної технології, зокрема предмет, системні властивості, цільову спрямованість, комплекс наукових ідей, на яких ґрунтується технологія, критерії оцінювання результатів, результати, умови та обмеження у її застосуванні.

На основі теоретичного аналізу категорій „проектувальна діяльність”, „дидактичне проектування”, „навчальна технологія” запропоноване таке визначення поняття „проектування навчальних технологій” – це творча діяльність викладачів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання, що включає створення та реалізацію алгоритмів спільної навчальної діяльності її суб'єктів, відповідну організацію навчального змісту і вибір адекватних йому форм і методів навчання. Визначено принципи та розроблено процедуру проектування навчальних технологій, яка містить такі

основні дії: формулювання загальної мети теми; побудова ієрархії навчальних цілей; вибір форми організації навчання; визначення елементів навчального змісту і представлення їх у вигляді завдань; окреслення етапів вивчення теми, включаючи мотивацію, контроль, рефлексію; визначення методів навчання і представлення їх як конкретні прийоми, елементи реалізації кожного етапу; розроблення технологічної карти, в якій фіксується ієрархія навчальних цілей та алгоритми діяльності тих, хто навчається, і викладачів.

4. На основі суб'єктно-продуктивного підходу розроблено авторську концепцію підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій, яке визначено так: це творча діяльність викладачів щодо забезпечення гарантованого досягнення результатів навчання на основі усвідомлення особливостей індивідуального стилю цієї діяльності, продуктами якої є авторські навчальні технології. Обґрунтовано принципи підготовки викладачів до проектування навчальних технологій, а саме: системності та цілісності, наступності та неперервності, розвитку суб'єктності викладачів, інтерактивності, інноваційності, варіативності, продуктивності. Важливим концептом підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій визнано врахування в процесі підготовки індивідуальних стилів цієї діяльності, які зумовлюють варіативність процесу проектування. Як системний психологічний чинник індивідуальних стилів педагогічної діяльності розглянуто індивідуально-типологічні особливості, що дало підставу виділити чотири стилі проектування навчальних технологій: „Конструктивіст”, „Діяч”, „Концептуаліст”, „Гуманіст”.

Визначено, що провідна роль у підготовці викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій має належати застосуванню технології навчального проектування. Означена технологія реалізує цілі розвитку суб'єктності студентів / викладачів і надає їм змогу реального проектування навчальних технологій, у якому вони можуть не тільки проявити свою індивідуальність, а й збагатити її. Важливим концептом підготовки є поєднання індивідуального і групового навчального проектування.

Обґрунтовано думку, що потребу в проектуванні навчальних технологій, як і усвідомлення індивідуального стилю цієї діяльності, повною мірою актуалізують викладачі в процесі набуття професійного досвіду. Тому провідним шляхом у підготовці викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій визначено їхнє навчання за тренінговими програмами у процесі підвищенні кваліфікації. Таке навчання тлумачиться як комплексний процес досягнення запроєктованих змін у когнітивному, афективному та поведінковому досвіді тих, хто реалізує діяльність викладання. Важливою передумовою ефективності підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій визнано її

запровадження на рівні навчання студентів – майбутніх викладачів.

5. Доведено, що готовність викладачів до проектування навчальних технологій постає показником якості відповідної підготовки, її системним результатом. Готовність викладача до проектування навчальних технологій розглядається як цілісне внутрішнє особистісне утворення, що ґрунтується на мотивах, особистісних якостях, засвоєних професійно значущих знаннях, уміннях, навичках, способах діяльності, набутому досвіді, які забезпечують створення та реалізацію ним ефективних навчальних технологій. Визначено такі компоненти готовності викладача до проектування навчальних технологій: мотиваційний (мотиви, адекватні цілям та завданням дидактичного проектування), особистісний (значущі для проектування навчальних технологій здібності та якості особистості), змістовий (сукупність знань, необхідних для дидактичного проектування), процесуальний (комплекс умінь, які вможливають проектування навчальних технологій).

З'ясовано, що мотиваційний критерій готовності викладачів до проектування навчальних технологій втілюється у прагненні особистості до цієї діяльності. Відповідно до нього визначено такі показники: виразність мотивів проектування навчальних технологій; співвідношення між внутрішніми та зовнішніми мотивами проектування навчальних технологій; рівень професійної спрямованості; вид професійної спрямованості. Особистісний критерій готовності розуміється як наявність особистісних властивостей, сприятливих для проектувальної діяльності. Виявлено такі його показники: виразність рефлексивних здібностей; рівень емпатії; загальний рівень прояву здібностей до самоуправління та рівень прояву окремих здібностей до самоуправління; рівень розвитку креативності, самооцінка здібностей до проектування навчальних технологій. Змістовий критерій готовності викладачів до проектування навчальних технологій полягає у розумінні сутності дидактичного проектування, знаннях щодо його особливостей та вимог до проектування навчальних технологій. Його показниками визначено: знання сучасних педагогічних технологій, усвідомлення ієрархії технологій в освіті, основних понять у сфері дидактичного проектування, процедури проектування навчальних технологій, власного стилю проектування навчальних технологій. Для процесуального критерію готовності основними показниками визначено сформованість стратегічних та технологічних проектувальних умінь.

Обґрунтовано чотири рівні готовності викладачів до проектування навчальних технологій. Творчий рівень (високий) характеризується професійною майстерністю щодо вільного створення ефективних навчальних технологій; варіативний (достатній) забезпечує самостійне проектування викладачами власних навчальних технологій; реконструктивний (середній)

пов'язаний із перенесенням засвоєних алгоритмів проектування навчальних технологій в умови реального навчального процесу; репродуктивний (низький) притаманний викладачам, які запозичують із досвіду колег готові зразки навчальних технологій. Розроблено програму та методику експериментального дослідження готовності викладачів до проектування навчальних технологій.

Результати констатувального етапу експериментального дослідження готовності викладачів до проектування навчальних технологій свідчать про актуальність підготовки суб'єктів педагогічної діяльності вищих економічних навчальних закладів до означеного виду діяльності. Зокрема виявлено, що у більшості викладачів спостерігається середній рівень готовності до проектування навчальних технологій. Доведено, що показники сформованості змістового та процесуального компонентів готовності є нижчими, ніж мотиваційного та особистісного, що має бути враховано у підготовці викладачів до проектування навчальних технологій.

6. У ході дослідження розроблено та обґрунтовано модель підготовки викладачів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій, яка втілила концептуальні, змістові та процесуальні аспекти, зокрема принципи, спрямованість на формування готовності викладачів до проектування навчальних технологій, специфіку індивідуально-стильового проектування навчальних технологій, компоненти підготовки (цільовий, мотиваційний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольний-регуляційний, рефлексивний). Визначено такі шляхи реалізації побудованої моделі в умовах ВЕНЗ: психолого-педагогічна підготовка студентів та навчання викладачів за тренінговими програмами в ході підвищення кваліфікації. Відповідно до цього розроблено дві технології підготовки.

Технологія підготовки студентів складається з таких етапів: підготовчий, основний, закріплення, апробації. Важливими її аспектами визначено застосування інтерактивних лекцій з проблематики дидактичного проектування, навчальне проектування, рівневу диференціацію, портфоліо, використання викладачем у ході викладання та студентами в процесі учіння під час проектування навчальних технологій принципів та процедури цієї діяльності, конструкторів занять, технологічних карт.

Технологія підготовки до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій викладачів ВЕНЗ реалізує такі важливі з точки зору суб'єктно-продуктивного підходу аспекти, як опора на досвід тих, хто навчається, урахування їхніх психологічних особливостей, проблемно-пошуковий характер навчання, активізація творчості слухачів завдяки використанню евристичних методів, створення проектів, які можуть бути безпосередньо застосовані у навчанні студентів. Отримані в ході перевірки ефективності технологій експериментальні результати засвідчують, що рівень

готовності майбутніх викладачів економіки та викладачів ВЕНЗ до проектування навчальних технологій в експериментальних групах після експерименту підвищився, показники сформованості її компонентів виявилися більшими, ніж в контрольних групах, та статистично достовірними. Отже, експериментальна перевірка моделі підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій засвідчила її ефективність.

7. Визначено перспективні напрями розробки проблеми підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій: підвищення ролі держави у професійній підготовці викладачів ВЕНЗ; популяризація кращого досвіду діяльності викладачів щодо запровадження існуючих та створення власних навчальних технологій; узагальнення, науково-методичне обґрунтування і поширення досвіду проектування викладачами навчальних технологій на всеукраїнських, регіональних, університетських науково-практичних конференціях, семінарах, засіданнях за круглим столом; міжнародне співробітництво вищих економічних навчальних закладів з метою взаємозбагачення змісту підготовки викладачів для цієї сфери освіти, зокрема й до проектування навчальних технологій; детальне обґрунтування підготовки науково-педагогічного складу ВЕНЗ до проектування навчальних технологій у програмах їх інноваційного розвитку; удосконалення змістового аспекту підготовки майбутніх викладачів економіки до проектування навчальних технологій; посилення науково-дослідної роботи студентів – майбутніх викладачів економіки у напрямі дидактичного проектування; запровадження у всіх вищих економічних навчальних закладах магістратури за спеціальністю 8.000005 – Педагогіка вищої школи та забезпечення на цьому освітньому рівні підготовки майбутніх викладачів до застосування відомих та проектування власних технологій; забезпечення кафедрами педагогіки та психології ВЕНЗ підготовки викладачів-тренерів до навчання викладачів за тренінговими програмами; заохочення та організація навчальними закладами спільного проектування викладачами навчальних технологій; розробка відповідного навчально-методичного забезпечення; застосування технології дистанційного навчання у підготовці викладачів до означеного виду діяльності; розробка та запровадження варіативних програм навчання викладачів у системі підвищення кваліфікації; дослідження психологічних та педагогічних чинників розвитку суб'єктності й продуктивності викладачів у проектуванні ними навчальних технологій; забезпечення умов для самоосвіти та саморозвитку викладачів у напрямі дидактичного проектування. Означені напрями представлено на трьох рівнях: соціальному, педагогічному, особистісно-професійному.

Проведене дослідження не вичерпує всіх проблем підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій. Подальшого дослідження потребують такі аспекти, як визначення дидактичних засобів запровадження суб'єктно-продуктивного підходу до означеної підготовки, прогностичне обґрунтування її розвитку в умовах глобалізаційних та інтеграційних процесів, упорядкування поняттєвого апарату, подальше уточнення, вивчення та апробація організаційно-педагогічних засад застосування запропонованих технологій у вищих навчальних закладах.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ:

Монографія

1. Романова Г. М. Підготовка викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій : [монографія] / Г. М. Романова. – К. : КНЕУ, 2009. – 252 с. – 10 авт. арк.

Навчальні та навчально-методичні посібники

2. Контроль та оцінювання навчальних досягнень студентів економічного університету : науково-практичне видання / [Г. М. Романова, М. І. Радченко, М. В. Артюшина та ін.]. – К. : КНЕУ, 2010. – 332 с. – 2,5 авт. арк.

3. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : зб. міні-кейсів / [Г. М. Романова, М. І. Радченко, Л. А. Колесніченко, Л. Л. Борисенко та ін.]. – К. : КНЕУ, 2010. – 151 с. – 0,7 авт. арк.

4. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч. посіб. / [Г. М. Романова, М. В. Артюшина, Л. М. Журавська, Л. А. Колесніченко та ін.] ; за заг. ред. М. В. Артюшиної. – К. : КНЕУ, 2008. – 336 с. – 1,5 авт. арк.

5. Психологія діяльності та навчальний менеджмент : навч.-метод. посіб. для самост. вивч. дисципліни / [Г. М. Романова, В. А. Козаков, М. В. Артюшина, О. М. Котикова та ін.] ; за заг. ред. В. А. Козакова. – К. : КНЕУ, 2003. – 829 с. – 3,5 авт. арк.

6. Психологія та педагогіка : навч. посіб. / [Г. М. Романова, Л. А. Колесніченко, М. В. Артюшина, О. М. Котикова та ін.] ; за заг. ред. Л. А. Колесніченко. – К. : КНЕУ, 2008. – 408 с. – 1,5 авт. арк.

7. Психолого-педагогічні аспекти реалізації сучасних методів навчання у вищій школі : навч. посіб. / [Г. М. Романова, М. В. Артюшина, О. М. Котикова та ін.] ; за ред. М. В. Артюшиної, О. М. Котикової, Г. М. Романової. – К. : КНЕУ, 2007. – 528 с. – 2 авт. арк.

8. Формування психолого-педагогічної компетентності викладачів : тренінг курс для викл. ун-ту / [Г. М. Романова, Л. О. Савенкова,

М. В. Артюшина та ін.] ; за заг. ред. Л. О. Савенкової, Г. М. Романової. – К. : КНЕУ, 2011. – 390 с. – 1 авт. арк.

Статті у наукових фахових виданнях

9. Романова Г. Особистісно орієнтовані засади тренінгової підготовки викладачів вищої школи / Г. Романова // Людинознавчі студії : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич : Вимір, 2007. – Вип. 15 : Педагогіка. – С. 25 – 35. – 0,5 авт. арк.

10. Романова Г. М. Навчальні технології як втілення індивідуалізації та фундаменталізації у навчальному процесі вищої школи / Г. М. Романова // Гуманітарний вісник ДВНЗ „Переяслав-Хмельницький педагогічний університет імені Григорія Сковороди” : наук.-теор. зб. – 2007. – С. 333 – 337. – 0,5 авт. арк.

11. Романова Г. М. Психологічні умови професійної самореалізації викладачів вищих економічних навчальних закладів / Г. М. Романова // Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Ч. II : Неперервна освіта : проблеми, пошуки, перспективи. – Суми : СумДПУ ім. А. С. Макаренка, 2007. – С. 337 – 342. – 0,4 авт. арк.

12. Романова Г. М. Особливості підготовки викладачів до застосування кредитно-модульної системи навчання / Г. М. Романова // Педагогіка вищої та середньої школи : зб. наук. праць. – Кривий ріг : КДПУ, 2007. – Вип. 19. – С. 8 – 17. – 0,4 авт. арк.

13. Романова Г. Індивідуальні стилі проектування навчальних технологій викладачами вищих економічних навчальних закладів / Г. Романова // Вища освіта України. – Додаток 3 (т. 7) . – Тематичний випуск „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору : моніторинг якості освіти”. – К., 2007. – С. 314 – 320. – 0,4 авт. арк.

14. Романова Г. Теоретичні засади навчального менеджменту у вищій школі / Г. Романова // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць. – К. : Геопринт, 2007. – Вип. 6. – С. 46 – 54. – 0,5 авт. арк.

15. Романова Г. М. Мотиваційні аспекти викладання у вищій школі / Г. М. Романова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 6 (16). – С. 150 – 155. – 0,6 авт. арк.

16. Романова Г. М. Сучасні орієнтири професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів / Г. М. Романова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2007. – Вип. 7 (17). – С. 159 – 161. – 0,4 авт. арк.

17. Романова Г. Людинознавчий контекст підготовки викладачів до проектування навчальних технологій / Г. Романова // Людинознавчі студії : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич : Вимір, 2008. – Вип. 17 : Педагогіка. – С. 39 – 50. – 0,6 авт. арк.

18. Романова Г. Застосування типологічного підходу у процесі психолого-педагогічної підготовки викладачів / Г. Романова // Проблеми освіти : наук. зб. – К. : Інститут інноваційних технологій змісту освіти МОН України, 2008. – Вип. 56. – С. 21 – 26. – 0,5 авт. арк.

19. Романова Г. М. Акмеологічні основи професійно-педагогічної підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів / Г. М. Романова // Наукові праці : науково-методичний журнал. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2008. – Т. 97. – Вип. 84 : Педагогічні науки. – С. 15 – 18. – 0,4 авт. арк.

20. Романова Г. М. Роль мотиваційного компоненту у структурі готовності викладачів до проектування навчальних технологій / Г. М. Романова // Вища освіта України. – Додаток 3, т. II (9) . – Тематичний випуск „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К., 2008. – С. 507 – 513. – 0,5 авт. арк.

21. Романова Г. Контроль та корекція навчальних досягнень студентів як складові навчальних технологій / Г. Романова // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи : зб. наук. праць. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2008. – Вип. 11.– С. 278 – 283. – 0,4 авт. арк.

22. Романова Г. Психолого-педагогічна підготовка як чинник професійної самореалізації викладачів економічного університету / Г. Романова // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна. – 2009. – Вип. 25. – Ч. 3. – С. 167 – 175. – 0,4 авт. арк.

23. Романова Г. Сучасне освітнє середовище як умова підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до дидактичного проектування / Г. Романова // Вища освіта України. – Додаток 4, т. VI (18). – Тематичний випуск „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К., 2009. – С. 452 – 461. – 0,7 авт. арк.

24. Романова Г. Вимірювання рівнів готовності викладачів до проектування навчальних технологій / Г. Романова // Людинознавчі студії : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич : Вимір, 2009. – Вип. 19 : Педагогіка. – С. 56 – 69. – 0,7 авт. арк.

25. Романова Г. М. Структура готовності викладачів до проектування навчальних технологій / Г. М. Романова // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. праць. – К. : Геопринт, 2009. – Вип. 11. – С. 158 – 166. – 0,6 авт. арк.

26. Романова Г. М. Особливості ставлення викладачів та студентів до методів навчання / Г. М. Романова // Педагогічний процес : теорія і практика : зб. наук. праць. – К. : Видавництво „ЕКМО”, 2009. – Вип. 4. – С. 143 – 150. – 0,4 авт. арк.

27. Романова Г. Цілепокладання як основа проектування навчальних технологій викладачами ВНЗ [Електронний ресурс] / Г. Романова // Теорія та методика управління освітою. – 2009. – № 2. – Режим доступу до журн. : <http://tme.umo.edu.ua/docs/2/09romttv.pdf>. – 0,4 авт. арк.

28. Романова Г. Система підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій / Г. Романова // Імідж сучасного педагога. – 2010. – № 1 (100). – С. 34 – 39. – 0,6 авт. арк.

29. Романова Г. М. Сильові особливості проектування навчальних технологій викладачами вищих економічних навчальних закладів [Електронний ресурс] / Г. М. Романова // Теорія та методика управління освітою. – 2010. – № 4. – Режим доступу до журн. : <http://tme.umo.edu.ua/docs/4/10romeee.pdf>. – 0,5 авт. арк.

30. Романова Г. Теоретичні та методичні основи моделі проектування навчальних технологій / Г. Романова // Людинознавчі студії : зб. наук. праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. – Дрогобич : Вимір, 2010. – Вип. 21 : Педагогіка. – С. 174 – 187. – 0,7 авт. арк.

31. Романова Г. Дидактичне проектування як напрям психолого-педагогічної підготовки викладачів ВНЗ / Г. Романова // Вісник національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут” : Філософія. Психологія. Педагогіка : зб. наук. праць. – К. : ІВЦ „Політехніка”, 2010. – № 1 (28). – С. 219 – 223. – 0,5 авт. арк.

32. Романова Г. М. Андроґогічний контекст підготовки майбутніх викладачів економіки до проектування навчальних технологій / Г. М. Романова // Педагогічний процес: теорія і практика : зб. наук. праць. – К. : Видавництво ВД „ЕКМО”, 2010. – Вип. 3. – Ч. II. – С. 115 – 123. – 0,4 авт. арк.

33. Романова Г. Дидактичні умови підготовки майбутніх викладачів економіки до проектування навчальних технологій / Г. Романова // Вища освіта України. – Додаток 4, т. VI (24). – Тематичний випуск „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К., 2010. – С. 456 – 465. – 0,6 авт. арк.

34. Романова Г. М. Суб’єктно-продуктивний підхід у підготовці викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування

навчальних технологій / Г. М. Романова // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – Житомир: Вид-во Житомирського державного університету імені Івана Франка, 2011. – Вип. 59. – С. 93 – 97. – 0,5 авт. арк.

35. Романова Г. М. Концепція та модель підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій / Г. М. Романова // Вища освіта України. – Додаток 2 до № 3, т. II (27). – Тематичний випуск „Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору”. – К., 2010. – С. 365 – 372. – 0,5 авт. арк.

Статті та тези у збірниках матеріалів конференцій

36. Романова Г. М. Готовність викладачів до проектування навчальних технологій у контексті їх контрольно-оцінної діяльності / Г. М. Романова // Забезпечення відкритості, прозорості та об'єктивності оцінювання якості навчальної роботи студентів: досвід, проблеми, перспективи розвитку : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 2 лютого 2010 р. : у 2 т. – К. : КНЕУ, 2010. – Т. 2. – С. 563 – 565. – 0,1 авт. арк.

37. Романова Г. М. Дидактичне проектування як шлях професійної самореалізації викладачів / Г. М. Романова // Наукова складова навчального процесу та інноваційні технології його розвитку : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 12 квітня 2011 р. : у 2 т. – К. : КНЕУ, 2011. – Т. 2. – С. 382 – 385. – 0,1 авт. арк.

38. Романова Г. М. Контроль як функція управління самостійною роботою студентів / Г. М. Романова // Методичні та практичні аспекти застосування та розвитку системи контролю знань в університеті : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 26 січня – 3 лютого 2004 р. – К. : КНЕУ, 2004. – С. 55 – 57. – 0,1 авт. арк.

39. Романова Г. М. Підготовка викладачів до управління самостійною роботою студентів / Г. М. Романова // Удосконалення змісту та форм організації навчального процесу відповідно до міжнародних стандартів : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 2 – 4 лютого 2005 р. : у 2 т. – К. : КНЕУ, 2005. – Т. 1. – С. 400 – 402. – 0,1 авт. арк.

40. Романова Г. М. Психологічні та педагогічні умови підготовки викладачів економічного університету до проектування навчальних технологій / Г. М. Романова // Досвід організації та активізації навчального процесу на основі впровадження інноваційних технологій : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 5 – 8 лютого 2008 р. : у 2 т. – К. : КНЕУ, 2008. – Т. 2. – С. 406 – 408. – 0,1 авт. арк.

41. Романова Г. М. Шляхи підготовки викладачів економічного університету до розробки власних навчальних технологій / Г. М. Романова // Теоретичні та практичні підходи до впровадження нового покоління освітньо-

професійних програм і навчальних планів підготовки фахівців: шляхи розвитку : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 6 – 8 лютого 2007 р. – К. : КНЕУ, 2007. – Ч. II. – С. 692 – 693. – 0,1 авт. арк.

42. Романова Г. М. Тренінг як засіб формування психолого-педагогічної компетентності викладачів / Г. М. Романова, Л. О. Савенкова // Тренінгові технології як засіб формування знанневих та практичних компетенцій: досвід факультетів і кафедр : зб. матеріалів наук.-метод. конф., 3 – 4 лютого 2009 р. : у 2 т. – К. : КНЕУ, 2009. – Т. 1. – С. 154 – 163. – 0,3 авт. арк.

Інші публікації

43. Романова Г. М. Модель проектування навчальних технологій / Г. М. Романова // Я вибрала долю собі сама : збірник на пошану професора Тетяни Біленко. Статті, есеї. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка, 2010. – С. 292 – 299. – 0,7 авт. арк.

АНОТАЦІЇ

Романова Г. М. Теорія і практика підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04 – теорія та методика професійної освіти – Житомирський державний університет імені Івана Франка. – Житомир, 2012.

У дисертації досліджено теоретико-методологічні засади підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій. Розроблено авторську концепцію зазначеної підготовки на засадах суб'єктно-продуктивного підходу.

Теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено модель і технології підготовки викладачів ВЕНЗ до індивідуально-стильового проектування навчальних технологій; розроблено структуру готовності викладачів до проектування навчальних технологій, виявлено критерії, показники та рівні її сформованості; визначено та досліджено стилі проектування навчальних технологій. Обґрунтовано перспективні напрями розробки проблеми підготовки викладачів вищих економічних навчальних закладів до проектування навчальних технологій.

Ключові слова: професійно-педагогічна підготовка, викладач вищого економічного навчального закладу, проектування, навчальна технологія, суб'єктно-продуктивний підхід, індивідуальний стиль, готовність, тренінг.

Романова А.Н. Теория и практика подготовки преподавателей высших экономических учебных заведений к проектированию учебных технологий. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.04 – теория и методика профессионального образования. – Житомирский государственный университет имени Ивана Франко. – Житомир, 2012.

В диссертации осуществлено исследование теоретико-методологических основ подготовки преподавателей высших экономических учебных заведений к проектированию учебных технологий. Предложена авторская концепция подготовки преподавателей к индивидуально-стилевому проектированию учебных технологий, под которым понимается творческая деятельность преподавателей по обеспечению гарантированного достижения результатов обучения на основе осознания особенностей индивидуального стиля этой деятельности, продуктами которой являются авторские учебные технологии. Обоснован субъектно-продуктивный подход в подготовке преподавателей к индивидуально-стилевому проектированию учебных технологий, который определяет ведущую роль становления субъектности личности как способности к проектированию собственного профессионального развития и созданию общественно-полезных продуктов деятельности. Сформулированы принципы подготовки преподавателей к индивидуально-стилевому проектированию учебных технологий: системности и целостности, последовательности и непрерывности, развития субъектности преподавателей, интерактивности, инновационности, вариативности, продуктивности. Уточнено содержание понятий „дидактическое проектирование”, „учебная технология”, дано определение понятиям „подготовка преподавателей по тренинговым программам”, „проектирование учебных технологий”, „подготовка к проектированию учебных технологий”. Обоснованы и исследованы стили проектирования учебных технологий („Конструктивист”, „Деятель”, „Концептуалист”, „Гуманист”). Определены принципы проектирования учебных технологий, разработана процедура этой деятельности, которая включает такие основные шаги: сформулировать общую цель темы; построить модель иерархию учебных целей; выбрать форму организации обучения; определить элементы учебного содержания и представить их в виде заданий; установить этапы изучения темы, включая мотивацию, контроль, рефлекссию; выбрать методы обучения и представить их как конкретные приемы, элементы реализации каждого этапа; разработать технологическую карту, в которой зафиксировать иерархию и алгоритмы деятельности обучаемых и преподавателей.

Усовершенствовано содержание, формы и методы психолого-педагогической подготовки будущих преподавателей экономики и повышения квалификации преподавателей высших экономических учебных заведений, методический аппарат исследования готовности преподавателей к проектированию учебных технологий. Подтверждено, что готовность преподавателей к проектированию учебных технологий является показателем качества соответствующей подготовки, ее системным результатом. Она рассматривается как целостное внутреннее личностное образование преподавателя, основывающееся на мотивах, личностных качествах, усвоенных профессионально значимых знаниях, умениях, навыках, способах деятельности, приобретенном опыте, которые обеспечивают создание и реализацию им эффективных учебных технологий. Обоснована структура готовности преподавателей к проектированию учебных технологий, которая состоит из четырех компонентов: мотивационного (мотивы, адекватные целям и заданиям дидактического проектирования), личностного (значимые для проектирования учебных технологий способности и качества личности), содержательного (знания, необходимые для дидактического проектирования), процессуального (умения, которые позволяют проектировать учебные технологии). Определены критерии, показатели и уровни готовности преподавателей к проектированию учебных технологий: творческий (высокий), вариативный (достаточный), реконструктивный (средний), репродуктивный (низкий). Разработана программа и методика исследования готовности преподавателей к проектированию учебных технологий.

Обоснована модель подготовки преподавателей экономических вузов к индивидуально-стилевому проектированию учебных технологий. Выделены такие ее компоненты, как целевой, мотивационный, содержательный, операционно-деятельностный, контрольно-регулятивный, рефлексивный.

Разработаны технологии подготовки к индивидуально-стилевому проектированию учебных технологий будущих преподавателей экономики и преподавателей высших экономических учебных заведений, осуществлена экспериментальная проверка их эффективности.

На основе обобщения результатов исследования подготовки преподавателей высших экономических учебных заведений к проектированию учебных технологий определены перспективные направления разработки этой научной проблемы, которые представлены на трех уровнях: социальном (повышение роли государства в профессиональной подготовке преподавателей высших экономических учебных заведений), педагогическом (усовершенствование содержательных и процессуальных аспектов подготовки преподавателей высших экономических учебных заведений к проектированию учебных технологий, ее научно-методического обеспечения) и личностно-

профессиональном (самообразование и профессиональное саморазвитие).

Ключевые слова: профессионально-педагогическая подготовка, преподаватель высшего экономического учебного заведения, проектирование, учебная технология, субъектно-продуктивный подход, индивидуальный стиль, готовность, тренинг.

Romanova G.M. Theory and Practice of Training Higher Economic Education Institutions Instructors to Design Individually-Styled Educational Technologies. – Manuscript.

Dissertation for the degree of Doctor of Education in the speciality 13.00.04 – theory and methods of professional education – Zhytomyr Ivan Franko State University – Zhytomyr, 2012.

The dissertation examines theoretical and methodological foundation of training higher economic education institutions instructors to design individually-styled educational technologies. The author's conception of the aforementioned training is developed on the basis of the subject-productive approach.

The model and technologies of training higher economic education institutions instructors to design individually-styled educational technologies are theoretically grounded and experimentally tested; the structure of instructors' readiness to design educational technologies is developed; the criteria, indicators and levels thereof are defined; styles of designing educational technologies are determined and studied.

The prospective areas for further research of the problem of training higher economic education institutions instructors to design individually-styled educational technologies are specified.

Key words: professional-pedagogical training, higher economic education institutions instructor, designing, educational technology, subject-productive approach, individual style, readiness, training.